

THE IMAGE OF GOD

Sponsored by Jake and Karen Abilevitz in memory of Jake's Beloved Parents, ז"ל לאה בת אברהם ז"ל, יהושע בן שמעון דב ז"ל and Karen's brother

1) Avos, Chapter 3, Mishna 14

HE [ALSO] USED TO SAY: BELOVED IS MAN IN THAT HE WAS CREATED IN THE IMAGE [OF GOD]. [IT IS A MARK OF] SUPERABUNDANT LOVE [THAT] IT WAS MADE KNOWN TO HIM THAT HE HAD BEEN CREATED IN THE IMAGE [OF GOD], AS IT IS SAID: FOR IN THE IMAGE OF GOD MADE HE MAN.	הוא היה אומר חביב אדם שנברא בצלם חבה יתירה נודעת לו שנברא בצלם שנאמר (בראשית ט) בצלם אלקים עשה את האדם חביבין ישראל שנקראו בנים למקום חבה יתירה נודעת להם שנקראו בנים למקום שנאמר (דברים י"ד) בנים אתם לה' אלקיכם חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה חבה יתירה נודעת להם שניתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם שנאמר (משלי ד) כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו:
--	---

PART 1 – CONNECTION TO PREVIOUS MISHNA

1) ספורנו

התחנכותו בחכמה אל דמיונות כחכמתו: (יח) אמר הכהן ראוי לאדם לשים לבו אל דברי זהירות חריפות שאמרתי לכבוד קונו זהירותו חניני לפניו שנברא. גלגל: ועם זה חוסר נסמיות זה סללס

2) דרך חיים על אבות פרק ג

הוא היה אומר חביב האדם וכו'. נראה כי מאמר זה קבע רבי עקיבא בכאן, מפני שאמר לפני זה נדרים סייג לפרישות, על זה אמר כי ראוי האדם שיעשה סייג וגדר אליו, כמו מי שיש לו כרם חביב לפי מדרגת הכרם שיש לו עושה סייג אליו, שאם יש לו שדה של ירק אינו עושה סייג וגדר אליו ולמי עושה גדר דוקא לכרם שהוא חביב לו ועל זה אמר חביב האדם וכו'. ומאחר שהאדם חביב ויש לאדם מעלה עליונה מאד, נתן השם יתברך ויתעלה ברוך הוא פרשת נדרים, שיעשה האדם סייג וגדר שלא יתקלקל מעלתו שנברא בצלם אלהים. ולכן נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה שיזיר עצמו מן היין שלא יבא לקלקול כך נראה פירושו

PART 2 – CONNECTION TO AKAVIAH

3) אברבנאל

והמאמר השני הוא: "חביב אדם שנברא בצלם" וכו'. ואני אחשוב שהאלהי רבי עקיבא עשה דבריו וחקירת חכמתו על דברי עקיבא בן מהללאל, כאילו מפני שיתוף השם אשר בהם עקיבא ועקיבא, התאחדו שניהם בדרוש אחד וחקירה אחת. וענין זה שעקיבא בן מהללאל נתן דרך שלא יבוא האדם לידי עבירה בשיסתכל בפחיתות חומרו וגנות התחלתו שממנו נברא, וגם כן בהפסדו וכלייתו, שהוא הולך למקום עפר ורימה ותולעה. ורבי עקיבא השיב עליו שהדרך היותר אמיתי להסתלק אדם מן העבירה בכל מיני החטאים הוא בשמירת הסייגים, ובעשות האדם משמרת למשמרת⁷⁹, ושההסתכלות הצריך לעשות זה אינו בגנות חומר האדם ופחיתות התחלתו וסופו כדברי עקיבא, אבל הוא בשיסתכל בשלושה ענינים אחרים שמהם יכיר יוקר מעלתו ורוממות מדרגתו במציאות כפי צורתו. ולכן כנגד מה שאמר עקיבא שיסתכל מאין בא שהוא – מטפה סרוחה חומרו, אמר רבי עקיבא שלא יביט לחומר, כי עפר הוא ואל עפר ישוב⁸⁰, והיה נוטה אל הפחיתות, ואל המעשים המגונים כפי טבעו. אבל יסתכל בענין נפשו ושלמות יצירתו בצלם אלהים, כי בזה ישתדל לפעול פעולות המעלה והשלמות, כפי שכלו וזהו מאמר: "חביב האדם שנברא בצלם".

4) מרכבת המשנה לר"י אלאשקר על אבות פרק ג

ואמר כל זה, לפי שראה דברי עקיבא בן מהללאל שהראה להם שלש תכונות, כדי שיתרחק מן החטא, ויסור מן הרע. בא זה השלם רבי עקיבא ואמר, עם היות שדברי עקיבא הם אמיתיים אשר הם סבה להרחיק מן העבירה, עם כל זה צריך האדם שישים מגמת פניו לשלושה ענינים הנכבדים, אשר בעבורם ישתדל האדם בעשיית הטוב. והטעם בזה שלא יספיק לאדם ההרחק מן העבירות, כי אם ההשתדלות בעשיית הטוב, וז"ש סור מרע ועשה טוב (תהלים לד, טו). ועל כן הביא ג' כנגד ג'. כנגד מה שאמר שהאדם נולד מטיפה סרוחה, יש במה להסתכל שנברא בצלם אלהים. וכנגד מ"ש שהוא הולך למקום עפר רמה ותולעה, יש כנגדו במה להסתכל שנקרא בנו של מקום, כמו שהש"י נצחי, עוד יבא זמן לאדם השלם שישאר נצחי, והוא אחר המיתה. וכנגד מ"ש ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון, אמר חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה, אשר תליץ יושר בעדם לפני הדיין, ובשבילה יזכה לחיים הנצחיים, כמו שאמרו עץ חיים היא למחזיקים בה (משלי ג, יח)

PART 3 - TAKEAWAY

5) פירוש רש"י על אבות פרק ג

חביב אדם שנברא בצלם. לכן מוטל עליו לעשות רצון קונו

6) פירוש רבינו יונה על אבות פרק ג

חבה יתירה נודעת להם שניתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו - וידעת אלה הדברים הם לתועלת גדולה לדביקות אחר שנתגלה לנו כי האדם חביב לפניו מכל הבריות כי בצלם נברא וישראל יודעין כי הם חביבין מכל שאר האומות כי נקראו בנים למקום ובוחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו שמסיבתה נברא כל העולם כלו על כל פנים יודעים אנחנו כי קרוב אלינו השם ית' וית' לא יחשוב האדם. אף כי יעשה הישר בעיני ה' ולא יחטא שהוא קרוב אליו ואתה יודע כי השגת האנוש מועטת ואיננו שלם שיוכל להשיג אל הדבקות ולא שידמה לו וכי הוא רחוק ממנו לגמרי. חבה יתירה נודעת לו אם מזרע היהודים הוא. ואין לו להיות בעיניו לא רשע בפני עצמו ולא צדיק בפני עצמו. וזאת תהיה תורת האדם לא להתרחק ולא להתקרב והכל לפי רוב המעשה. כי אל הדבקות הגדול איך יש בנו ואין איש בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. כמו שאמר ירמיה ע"ה [ירמיה ל' כ"א] והיה אדירו ממנו ומשלו מקרבו יצא והקרבתיו ונגש אלי כשאני מקרבו נגש אלי. אבל אם אין אני מקרבו מי הוא זה; אשר ערב את לבו לגשת אלי. וערב הוא מלשון ערבות

עצמו עשאו המקום. ואית דלא גרסי הא, דכיון דאין לצור דמיון ולא תמונה, מי שאומר כזה חיישינן שמא מין הוא, ואף 'כי בצלם' אית מתרגם (אונקלוס גלגלית ט ו) ארי בצלמא ה' עבד, ולא בצלמא דה', ובעברי היקף גדול בצדין של 'בצלם', לפיסוק הטעם להבין פתרונו, כמו שפירשו בהכל חייבין (תגינה ו: ב'ויצעלו עולות' (שמות נד ט), וכן נקוד 'כי בצלם', בצלם:

יד חיבה יתירה נודעת לו. [חיבכו שנברא בצלם בפני עצמו, שנאמר (גלגלית ט ז) 'ויברא אלהים את האדם בצלמו', בורר לו צלם בפני עצמו ולא בצלם בהמות וחיות ועופות, וכל האומר בצלמו של יוצרו חיישינן שמא מין הוא]. כלומר חיבה יתירה חיבכו שנבראו בצלם אלהים עצמו: **שנאמר** (גלגלית ט ו) **כי בצלם אֱלֹהִים**, בצלם אלהים

הודיע בכאן כי הודעת המקום בני אדם בשפוע הטובה והחסד שהשפיע להם טובה אחרת היא. לפי שיש מי שעושה חסד וטוב עם חבירו ואינו מודיעו מפני קלותו בעינו ושפלות מעלתו, והקב"ה הודיע לבני אדם גודל הטובות שעושה עמהם. ואמר ר' יצחק בן ראובן נ"ע, האי דקאמר חביב אדם שנברא וכו', דבר זה בא להודיע שלא יזלזל אדם בפרצוף פנים של אדם, ולא ירוק בו ולא ינהיג בו קלות ראש. ובודאי נכון קאמר כי הודעת שפועי הטובה מהמטיב להטיבן להם מטובות האל הוא נודע. ולא שנה זה העניין פעמים, אלא חד להודיע כבוד הצלם שלא לנהוג בו קלות ראש, וחד להודיע חבתו שלפני המקום שהודיעם שפוע הטובה שעשה עמהם.

[רבינו יוסף בן יהודה אבן עקנין]

צלם זה אינו דמות הגוף, אלא צלם השכל וההבנה, ויכול שהיה נברא בצלם ולא היו מחשיבין אותו להודיעו שנברא בצלם. ובצלם זה נבדל האדם מבהמה חיה ועוף, כאמרו (אייב לה יא) 'מלפנו מבהמות ארץ ומעוף השמים יחכמנו', נמצאת אומר סגלת העולם האדם וסגלת האדם ישראל שנקראו בניו למקום, וכמה היא סגולת ישראל, במה שנתן להם כלי חמדה והיא התורה שבה נברא העולם, וכמו שדרשו 'בראשית ברא אלקים' בשביל התורה שנקראת ראשית דרכו, שנאמר (משלי ח כב) 'ה' קנני ראשית דרכו', והכונה במאמרים אלו לזרז את האדם שיהיה נבדל בדעותיו מבהמה חיה ועוף, ולזרז ישראל שסגלת אביהם שבשמים ממין האדם וקראם בניו, ונתן להם כלי חמדה לעבדו מאהבה ומיראה.

[רבינו יוסף נחמיאש]

כתב הרמ"ה ז"ל, וצלם זה האומר כאן, לא על צלם הגוף נאמר בין בתורה בין במשנתנו, ר"ל הפה והאזנים והעינים, אך על צלם הדעה אשר בה ישכיל האדם האמיתיות, ועל זה נאמר 'כי בצלם אלהים עשה את האדם' (בראשית ט ו), וכל כך למה, לומר לך כמה אדם חייב להודות לפני בוראו על החסד שגמלו שהמציאו המציאות השלימה הזאת, שאין כיוצא בה בכל בשר זולתו, ולרדוף אחרי הדעות הנכונות, כדי לשמור צלם הדעה שחננו המקום שתהא ברה וזכה מכל מום, וכבר אמר שלמה ע"ה בחכמתו 'את האלהים ירא ואת מצותיו שמור' (קהלת יב יג), ע"כ.

[רבינו יצחק מטולידן]

8) תפארת ישראל - יכין מסכת אבות פרק ג

פט) חביב האדם שנברא בצלם. היינו כח שכלי חפשי בעל בחירה, וזהו צלם אלהים, שכח בידו ית' לעשות כפי רצונו, משא"כ שאר הברואים שלמעלה ושלמטה ממדריגת האדם, כמלאכים ובהמות כולם מוכרחים במעשיהם

9) דרך חיים על אבות פרק ג

ועוד עיקר הפירוש של בצלם אלהים נברא האדם לא ידענו מה הוא הצלם הזה, שאם פירוש הצלם תאר הגוף דבר זה אין לומר כלל שיהיה מיוחס אל השם יתברך תאר וצורת הגוף, ואם פירושו שנברא האדם בצלם אלהים היינו השכל שבאדם וכמו שפירש הרמב"ם ז"ל הצלם שנזכר בכתוב, דבר זה אין מוכח כך, כי מה שנאמר כאן חביב האדם על כרחך פירושו שהוא חביב אף מן המלאכים, כי מה שהאדם חביב מן הבהמה וכי דבר זה צריך לומר ועל כרחך פירושו שהאדם חביב אף מן המלאכים וכמו שיתבאר, ובודאי יש במלאכים דעת וחכמה. ואפילו אם תאמר כי לא בא לומר רק כי יש לאדם המעלה היתירה שהוא בתחתונים, מכל מקום היה זה נכלל במה שאמר חביב האדם שנתן להם התורה שהתורה בודאי חכמה ודעת ולכך מוכרח לומר כי דבר זה ענין בפני עצמו

ויש לפרש מה שאמר הכתוב ויברא אלהים את האדם בצלמו אין פירושו שיש אל השם יתברך צלם ודמות שאין הדבר כך כלל, אבל הכתוב בא לומר כי כאשר בא לרמוז בתמונה הגשמית מה שנמצא בהקב"ה בעיון נבדל מן הגשמי, כי בודאי יכול האדם לצייר בענין הגשמי דבר הנבדל הבלתי גשמי, דמיון זה כאשר בא לצייר השם יתברך שהוא מלך על הכל ואין עליו במציאות, הנה יצייר תמונה בזקיפה, אף בודאי שאין לתת שום תמונה חס וחלילה אל השם יתברך, היינו שדבר זה אסור בודאי לאדם מצד השכל שבאדם שמיג הדבר כפי מה שהוא כמו שיתבאר, אבל מכל מקום מה שנמצא בהקב"ה היא מצוייר באדם הגשמי שבריאתו של אדם בזקיפה ולא כמו שאר בעלי חיים הולכי שחוח, כי מי שהולך שחוח הוא מורה על שיש עליו אדון ולפיכך הולך שחוח כמו עבד שהולך שחוח לפני אדון שלו, אבל השם יתברך אין עליו לכך האדם שהוא בזקיפה נאמר עליו שהוא בצלם אלהים, כלומר כאשר אחד בא ליתן צלם ותמונה גשמית מה שנמצא בו יתברך בלתי גשמי הנה האדם הוא בצלם אלהים, כי האדם הוא בעולם התחתון ומדבר הכתוב מן העולם התחתון ומצד עולם התחתון האדם בצלם אלהים, כי אז יתואר השם יתברך כפי מה שראוי אל עולם הזה הגשמי. כי בודאי כאשר יתואר השם יתברך בעולם הזה מצד שכל האדם אשר שכל האדם הוא נבדל, ראוי שיהיה מתואר השם יתברך כפי אשר ראוי מצד השכל שהוא נבדל, ומצד הזה אסרה התורה כל צלם וכל דמות לאדם אשר הוא בעל שכל נבדל, וכתוב (דברים ד') כי לא ראייתם כל תמונה וזה היה כאשר הגיעו ישראל אל המעלה הנבדלת בלתי גשמית ובמדריגה הזאת אין צלם ודמות, אבל בריאת האדם בעולם הגשמי ומצד עולם הגשמי נאמר על האדם שהוא בצלם אלהים. וזה שתקנו ז"ל (כתובות ח', א') אשר יצר את האדם בצלמו בצלם דמות תבניתו, לא אמרו שהאדם הוא בצלם דמותו יתברך אבל על הבריאה נאמר והבריאה היא בעולם הגשמי אשר בעולם הגשמי יש שם דמות וצלם. ולפיכך כאשר השם יתברך נראה לנביאים, מפני כי הנביא לא ראה באספקלריא המאירה, ר"ל שאין כל נבואתן במדריגת משה רבינו ע"ה שהיתה נבואתו נבדלת לגמרי, ומשה ע"ה אמר (שמות ל"ג) כי לא יראני האדם וחי, אבל שאר נביאים לא היה להם מדריגה זאת והיתה נבואתם בלתי נבדלת, ולכך נאמר (יחזקאל א') ועל הכסא דמות כמראה אדם כי כך מתיחס השם יתברך מצד עולם הגשמי. כי האדם שקומתו זקופה מורה על המלכות ולכך הולך זקוף ומפני כך האדם בבריאתו בעולם הזה בצלם אלקים אשר לו יתברך מצד עולם הגשמי כי שם יתואר הכל גשמי. וידוע כי העולם הזה הגשמי הוא כמו מלבוש אל עולם הנבדל, וכמו שהמלבוש מתואר בו הלבוש של האדם אשר הוא כפי המלבוש יתואר בו הלבוש אף שאינו באמתתו, וכן יתואר השם יתברך בעולם הגשמי מצד עולם הגשמי ונאמר על האדם שהוא בצלם אלהים דהיינו מצד שהולך האדם בזקיפה כמו שהתבאר וכל הבעלי חיים הולכים שחוח מפני שהם תחת האדם שהוא המלך על הכל, ובתחתונים אין עליו והאדם הולך זקוף כפי מדריגתו שיש לו כי אין עליו בתחתונים. וכן אם אתה בא להורות היושר שיש בו יתברך, הנה אתה מורה עליו בזקיפה שהוא כמו קו ישר. וכן מה שהש"י רואה ומשגיח בעולם רואה הטוב ואת הרע, הנה מציייר אותו כאלו היה לו שתי עינים הא' לטוב והא' לרע, וכמ"ש ז"ל עיני ד' אלקיך בה מראשית השנה עד אחרית השנה ודרשו ז"ל (ר"ה י"ז, ב') עיני ד' אלקיך בלשון רבים עתים לטובה ועתים לרעה, וזה מפני שכתוב עיני לשון רבים וכן כל דבר